

تبیین شاخص‌های سرمایه اجتماعی در راستای ارتقاء نشاط اجتماعی و سلامت روان شهروندان (مطالعه موردی: شهر همدان)

سمیه منصوری مرادیان

دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه ریزی شهری دانشگاه آزاد اسلامی واحد ملایر، ملایر، ایران

مجید شمس^۱

استادتمام گروه جغرافیا و برنامه ریزی شهری، واحد ملایر، دانشگاه آزاد اسلامی، ملایر، ایران

عباس ملک حسینی

دانشیار گروه جغرافیا و برنامه ریزی شهری، واحد ملایر، دانشگاه آزاد اسلامی، ملایر، ایران

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۶/۱۰ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۹/۲۰

چکیده

در دوران جدید توسعه، جامعه مدرن به خصوص شهرها تحولاتی در ساختارهای اجتماعی و روابط و مناسبات جمعی به وجود آورده که تمامی شئون زندگی فردی و اجتماعی را متأثر ساخته است. سرمایه اجتماعی با فراهم نمودن حمایت‌های عاطفی و روانی نقش مؤثری در ارتقای نشاط اجتماعی و سلامت روان شهروندان دارد، شهر همدان نیز از این قانده مستثنی نمی‌باشد. هدف تحقیق حاضر تبیین شاخص‌های سرمایه اجتماعی در محله‌های شهر همدان در راستای ارتقاء نشاط اجتماعی و سلامت روان شهروندان می‌باشد. روش تحقیق حاضر توصیفی و تبیینی و با شیوه همبستگی است. نمونه‌ای مشتمل بر ۳۸۴ نفر ساکنین شهر همدان از جامعه آماری ۵۲۵۷۹۴ نفری با استفاده از فرمول کوکران به نسبت جمعیت محله‌های شهر همدان و به روش تصادفی ساده انتخاب گردید و اطلاعات لازم توسط پرسشنامه‌های سرمایه‌های اجتماعی، نشاط و سلامت روان که میزان پایایی آن‌ها به ترتیب ۰/۸۴۹، ۰/۹۶۰ و ۰/۹۶۷ بود، نتایج گویای آن است که به نظر می‌رسد بین میزان سرمایه اجتماعی و سطح تحصیلات افراد، سطح اقتصادی (درآمد) و سلامت روان، نشاط و سرزندگی در افراد محله رابطه وجود داشته باشد.

واژگان کلیدی: سرمایه اجتماعی، نشاط اجتماعی، سلامت روان، شهر همدان.

مقدمه

ظهور انسان اندیشه ورز روی زمین به حدود صد هزار سال قبل می‌رسد. او به مدت نود هزار سال هیچ سکونتگاه دائمی، حتی به شکل دهکده‌های کوچک نداشت. به اعتقاد برخی، پیدایش اولین سکونتگاه دائمی و به دنبال آن شیوه خاصی از زندگی که به آن «تمدن» می‌گویند، در حدود ده هزار سال پیش بوده است؛ زمانی که گرم شدن اقلیم روی زمین سبب شد تا کشاورزی و دامداری پدیدار شود (Fakouhi, 2006). سکونتگاه‌های دائمی، الگوی ساختار اجتماعی را متحول کرد؛ به طوری که تقسیم کار پیچیده‌تری پدید آمد. علاوه بر تقسیم کار، تغییر مهم دیگری که در ساختار اجتماعی این سکونتگاه‌های دائمی روی داد، پیدایش ساختار قدرت سلسله مراتبی است. پیدایش یک مازاد مولد پدید سومی بود که بعد از پیدایش تقسیم کار و ساختار قدرت سلسله مراتبی در ساختار اجتماعی سکونتگاه‌های دائمی روی داد. این تولید مازاد یکی از عوامل اصلی تبدیل دهکده‌ها به شهر بود (Share Pour, 2010: 39-40). شهر مدرن و فضاهای شهری جدید، ارتباطات و تعاملات سنتی را دگرگون نموده و کنش‌های اجتماعی جدیدی را جایگزین آن می‌کند. در این فضاها، پیوندهای اجتماعی کمرنگ شده و مردم فاصله اجتماعی خود را حتی در فشار جمعیت حفظ می‌کنند؛ امروزه عرصه‌های اجتماعی و فضاهای شهری یا از میان رفته‌اند و یا تغییر چهره داده‌اند. اغتشاش در محیط شهری و شکل‌گیری فضاهای گمشده و بی هویت، که فاقد عناصر ارتباطات اجتماعی و تعاملات انسان‌ها با یکدیگر و محیط هستند به یک امر عام تبدیل شده است (Rabbani&Habibi, 2011:3-2). به گونه‌ای که زندگی در شهرها با محدود شدن روابط اجتماعی، بریده بریده شدن تماس‌های اجتماعی، روابط سطحی و زودگذر همراه با گمنامی و ابزاری شدن کنش‌های متقابل در گروه‌های بزرگ همراه است (Mousavi Khameneh& HasanPoorrudrudgar, 2012:204). هنگامی که از اجتماع و چگونگی زندگی در اجتماع سخن به میان می‌آید، اصطلاحی که اغلب در کنار این مفهوم مطرح می‌شود، سرمایه اجتماعی است (Snook, 2002, 9). سرمایه اجتماعی را به طور خلاصه می‌توان به معنای هنجارها و شبکه‌هایی دانست که امکان مشارکت مردم در اقدامات جمعی را به منظور کسب سود متقابل فراهم می‌کند. سرمایه اجتماعی مجموعه نهادها، قوانین، روش‌ها، عادات اجتماعی، سنت‌ها و قواعد رفتاری یک جامعه است که مناسبات اجتماعی بین مردم یک جامعه را شکل می‌دهد (Bastam&Mohammadi, Taali Moghadam, 2011: 238-239) و از طریق شیوه‌هایی شامل انتشار اطلاعات بهداشتی، احتمال افزایش هنجارها و رفتارهای سازگار شده با سلامت، کنترل اجتماعی رفتارهای مخاطره آمیز سلامت (کارایی جمعی)، افزایش دسترسی به تسهیلات و سرویس‌های محلی و فرآیندهای روان شناختی مثل حمایت‌های مؤثر می‌تواند بر روی سلامت تأثیر بگذارد (Shoja Et al, 2011: 82). در دو دهه اخیر سرمایه اجتماعی به عنوان دیدگاه نظری مؤثر پذیرش گسترده‌ای به دست آورده است (Mousavi&Tavasoli, 2005: 2). این مهم زمانی که افراد در خانواده‌ها، محل‌های کار، همسایگی‌ها، مشارکت محلی و در برخوردهای رسمی و غیررسمی بر روی یکدیگر اثر متقابل می‌گذارند، به وجود می‌آید (Salehi Amiri& Kavooosi, 2008:244) و به طور ذاتی جنبه‌ای از شبکه اجتماعی و هنجارهاست که توانایی رسیدن به اهداف فردی جمعی را تسهیل می‌کند (Gary & Saegert, 2004, 220). اندیشه اصلی سرمایه اجتماعی این است که خانواده، دوستان و همکاران دارای بسیار مهمی هستند که فرد می‌تواند در شرایط بحرانی آن‌ها را به کار گیرد، از آن‌ها بهره بگیرد و یا برای منافع مادی استفاده کند

(Putnam & Goss, 2002, 9) و ایده محوری در آن برقراری روابط اجتماعی و تداوم آن است. با برقراری روابط و پایدار ساختن آن اعضای جامعه قادر به همکاری با هم خواهند بود و از طریق ایجاد پیوندهای بین آنها قادر خواهند بود چیزهایی که به صورت فردی نمی‌توانسته‌اند بدست آورند یا به سختی قابل اکتساب بودند، بدست آورند (Maleki Et al, 2011: 105). حامیان لزهای «سرمایه اجتماعی» در کشورهای مختلف همبستگی‌های قوی بین شبکه‌های اجتماعی متنوع و پیامدهای مهم اجتماعی مانند نرخ پایین جرم، بهبود رفاه کودک، سلامت عمومی بهتر، مدیریت حکومتی اثربخش‌تر، کاهش فساد سیاسی، بهبود عملکرد بازار، عملکرد تحصیلی و غیره گزارش کرده‌اند (Putnam, 2000; Woolcock; Ghamari, 2013: 47). شاخص‌های سرمایه اجتماعی مواردی مانند اعتماد در میان مردم، اعتماد نسبت به مؤسسات، تعاملات اجتماعی شهروندی و مشارکت در انتخابات است (Bartolini, Bilancini, 2009; Sarracino, 2009; Ghamari, 2013: 47). سرمایه اجتماعی با فراهم نمودن حمایت‌های عاطفی و روانی نقش مؤثری در ارتقای نشاط اجتماعی و سلامت روان افراد دارد. جامعه از سویی به وجود آورنده شرایطی است که می‌تواند فرد را به سوی تحقق اهداف و آرزوهای فردی سوق دهد و از سوی دیگر زمینه ساز تحقق فضایی است که فرد می‌تواند به کنش متقابل و ارتباط با هموعانی که باعث ایجاد آرامش، امنیت و اطمینان خاطر وی برای یک زندگی مناسب باشند، مبادرت ورزد (Astin feshan, 2009:121 & Hezar Jeribi). نتایج تحقیقات گسترده در سطح جهانی نشان می‌دهد که در هر جامعه‌ای که در آن سرمایه اجتماعی بالاتر است، ما شاهد بهبود وضعیت سلامت (Wikinson, 1996)، کاهش میزان جرم و جنایت (Halpern, 1999) و (Putnam, 2000)، بالارفتن طول عمر (Putnam, 2000)، دستاوردهای بهتر آموزشی (Cole man, 1998) و سطح بالاتر عدالت اجتماعی و کاهش نابرابری اجتماعی (Wilkinson, 1996, Kawachi, 1997) بهبود رفاه کودکان و نرخ پایین‌تری از کودک آزاری (Cote and Healy, 2001)، فساد کمتر و کارایی مطلوب‌تر دولت (Putnam, 1995)، شادی بیشتر، سلامت بیشتر، سهم یا درصد اشتغال بالاتر (Woolcock, 2001, 12) در یک جامعه مدنی، سرمایه اجتماعی مرتبط با سلامتی از طریق توسعه و بسط آگاهی‌های بهداشتی و نهادینه نمودن الگوهای مثبت سلامتی، افزایش اعتماد فردی، منجمد سازی رفتارهای غلط برخورد با بیماری، بر سلامت و میزان سعادت فردی اثرگذار است. سرمایه اجتماعی از طریق سعادت فردی، جمعی و زندگی هدفدار جامعه از همان سنین کودکی بر طول عمر افراد، مؤثر است (Jamali, 2007 & Soltani). سرمایه اجتماعی را می‌توان در گروه‌های هدف متفاوتی سنجید، چنانچه نظریه پردازان مختلف هر یک وابسته به هدفی که داشته‌اند، دست به سنجش سرمایه اجتماعی در گروه خاصی زده‌اند، سنجش سرمایه اجتماعی می‌تواند در سطوح خرد و میانی همچون خانواده، شبکه‌های همسایگی، شبکه‌های خویشاوندی، شبکه‌های دوستی، محله‌ها، سازمان‌ها، شهر و ... و همچنین در سطح کلان ملی و منطقه‌ای و... سنجیده شود (Bijani Et al, 2013:24). شهرها و واحدهای کوچک‌تر زندگی در شهر، مانند محلات، تأثیرات بسزایی در جنبه‌های مختلف زندگی افراد دارند (Mousavi, 2012:204). به عبارتی اجتماع محله‌ای همان سرمایه اجتماعی می‌باشد که در کالبد فضای مشخص و محدوده مکانی، تعیین می‌یابد و به شکل مدرن خود (یعنی آگاهانه، انتخابی، داوطلبانه و پایدار) به فعلیت می‌رسد و وجود سطحی از تمامی ابعاد سرمایه اجتماعی (اعم از اعتماد، هنجار، انسجام، مشارکت) برای تشکیل اجتماع محله‌ای لازم و ضروری می‌نماید (ZandeRazavi, Ziaee, & Rahmani, 2009: 90).

مجموع، در میان همه‌ی این اندیشمندان توافق بر سر این نکته وجود دارد که در دنیای امروز سرمایه‌ی اجتماعی برون گروهی اگر جای سرمایه‌ی اجتماعی درون گروهی را بگیرد، می‌تواند به توسعه در هر کشوری کمک شایان توجهی بکند. این توسعه گاه در بعد اقتصادی آن و گاه در بعد سیاسی مورد نظر بوده است، اما بر سر این نکته اختلاف نظر وجود دارد که آیا سرمایه‌ی اجتماعی فرصت مناسبی را در اختیار همگان قرار می‌دهد یا عده‌ی معدودی؟ (2012:42, HezarJeribi & MardoukhRouhani). تحقیق حاضر از نوع توصیفی، تبیینی و با شیوه همبستگی است؛ برای جمع آوری داده‌های مورد نیاز از روش‌های کتابخانه‌ای و میدانی استفاده شده است. در این پژوهش به دنبال تبیین شاخص‌های سرمایه اجتماعی در محله‌های شهر همدان در راستای ارتقاء نشاط اجتماعی و سلامت روان شهروندان هستیم؛ داده‌ها و شاخص‌هایی که در این مرحله انتخاب می‌شوند براساس واقعیت‌ها و امکانات موجود شهر همدان است. از این رو در ابتدا به مطالعات کتابخانه‌ای در زمینه سرمایه اجتماعی، نشاط اجتماعی، سلامت روان و شهر همدان و موضوعات مرتبط با تحلیل داده‌ها پرداخته شده؛ سپس با استفاده از روش میدانی و جمع آوری پرسشنامه و بررسی وضعیت موجود محله‌های عرفی شهر همدان انتخاب و در نرم افزار سیستم اطلاعات جغرافیایی^۱ مشخص و در مرحله بعد آزمون‌های گاما، کندال بی، دی سامرز و اتا و آماری رگرسیون خطی به همچنین در نظر داشتن ویژگی‌های توصیفی پاسخگویان به تبیین شاخص‌های سرمایه اجتماعی پرداخته داده شده است. با توجه به آمار و اطلاعات حاصل از آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۰، جمعیت شهر همدان (۵۲۵۷۹۴ نفر)، به عنوان حجم جامعه آماری در نظر گرفته شده است و با توجه به فرمول کوکران نمونه پژوهش ۳۸۴ نفر می‌باشد. برای سنجش سرمایه اجتماعی از زیرمتغیرهای (مشارکت رسمی و غیررسمی، اعتماد اجتماعی، کنترل اجتماعی، انسجام اجتماعی و روابط اجتماعی) برای سنجش نشاط اجتماعی (رضایت از زندگی، آراستگی ظاهری، تعامل اجتماعی، کارآیی فردی و کمک به دیگران) و برای سنجش سلامت روان از زیرمتغیرهای (مقیاس علائم جسمانی، مقیاس علائم اضطراب و اختلال خواب، مقیاس علائم کنش اجتماعی و مقیاس علائم افسردگی) استفاده شده است. جهت تأیید روایی پرسشنامه‌ها در پژوهش حاضر محقق سعی نموده تا با طرح اهداف و یا تعیین متغیرهای پژوهش به «واقعیات» دست یابد به این منظور پرسشنامه‌ها همراه با اهداف و فرضیات و سؤالات آن در اختیار استاد راهنما، تعدادی از افراد صاحب‌نظر و کارشناس در زمینه تحقیق مربوطه گذارده و از آنان خواسته شده تا نظر اصلاحی خود را در مورد سؤالات پرسشنامه‌ها ارائه دهند. از این رو با توجه به نظر کارشناسان پرسشنامه‌ها مورد بررسی قرار گرفت تا از اینکه آیا این پرسشنامه مقیاس مناسبی برای اندازه‌گیری پژوهش است، اطمینان حاصل شود؛ همچنین برای تأیید پایایی پرسشنامه‌ها بین ۴۰ نفر از ساکنین شهر همدان به طور تصادفی پرسشنامه توزیع گردید. نتایج گویای آن است که مقدار آلفای کرونباخ برای پرسشنامه سرمایه‌های اجتماعی (۰/۸۴۹)، نشاط اجتماعی (۰/۹۶۰) و پرسشنامه سلامت روان (۰/۹۶۷) می‌باشد. از این رو پایایی پرسشنامه تأیید می‌گردد. با توجه به اینکه محله‌های متنوع و متعددی طی چندین دهه در شهر همدان شکل گرفته و شاهد تنوع جمعیت شهروندی، تعدد قومیت‌ها و خرده فرهنگ‌ها در این شهر می‌باشیم؛ سرمایه‌های اجتماعی و تأثیرات آن بر نشاط اجتماعی و سلامت روان شهروندان در

^۱ - GIS (geographic information system)

تمامی محله‌ها یکسان نمی‌باشد پژوهش حاضر در پی تبیین این روند و دستیابی به هدف تبیین شاخص‌های سرمایه اجتماعی در محله‌های شهر همدان در راستای ارتقاء نشاط اجتماعی و سلامت روان شهروندان و تبیین الگوی شاخص‌های سرمایه‌های اجتماعی در راستای ارتقاء نشاط اجتماعی و سلامت روان شهروندان و با استفاده از روش توصیفی، تبیینی و با شیوه همبستگی می‌باشد.

تعاریف مفهومی تحقیق

سرمایه اجتماعی: پوتنام^۱، سرمایه اجتماعی را جنبه‌هایی از سازمان اجتماعی می‌داند که هماهنگی و همکاری بین افراد را برای رسیدن به منافع مشترک تسهیل می‌کند (Tajbakhsh, GholamReza, 2013: 9).

نشاط اجتماعی: حالات روانی مثبت است که عبارتند از سطح بالای رضایت، شادی ذهنی، سلامت ذهنی و سلامت روانشناختی (Faraji&Khademian, 2013: 95).

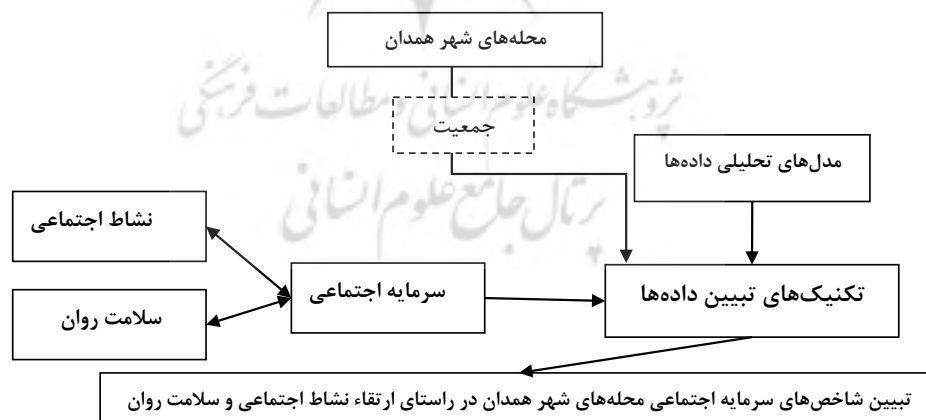
سلامت روان: سلامت روان عبارت است از سازگاری مداوم با شرایط متغیر و تلاش برای تحقق اعتدال بین تقاضاهای درونی و الزامات محیط در حال تغییر (Shabestari& Grossi, 2011:5).

تعاریف عملیاتی تحقیق

سرمایه اجتماعی شهروندان: شامل مشارکت رسمی و غیررسمی، اعتماد اجتماعی، کنترل اجتماعی، انسجام اجتماعی و روابط اجتماعی می‌باشد که در قالب پرسشنامه از شهروندان شهر همدان پرسشگری شده است.

نشاط اجتماعی شهروندان: شامل رضایت از زندگی، آراستگی ظاهری، تعامل اجتماعی، کارایی فرد و کمک به دیگران می‌باشد که در قالب پرسشنامه از شهروندان شهر همدان پرسشگری شده است.

سلامت روان شهروندان: شامل علائم جسمانی، علائم اضطرابی و اختلال خواب، کارکرد اجتماعی و علائم افسردگی می‌باشد که در قالب پرسشنامه از شهروندان شهر همدان پرسشگری شده است.

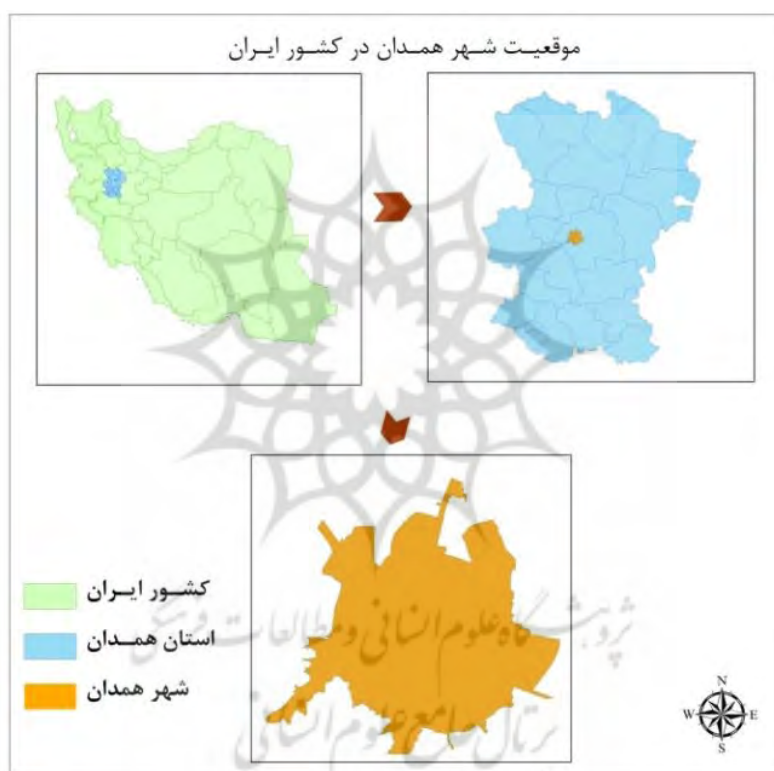
شکل ۱- مدل عملیاتی شاخص‌های سرمایه اجتماعی محله‌های شهر همدان در راستای ارتقاء نشاط اجتماعی و سلامت روان شهروندان

بررسی ویژگی‌های جغرافیایی محدوده مورد مطالعه

استان همدان در گستره‌ای به مساحت ۱۹۴۹۱ کیلومتر مربع در غرب ایران بین ۳۳ درجه و ۵۹ دقیقه تا ۳۵ درجه و ۴۴ دقیقه عرض شمالی و ۴۷ دقیقه تا ۴۹ درجه و ۳۰ دقیقه طول شرقی از نصف النهار گرینوچ قرار گرفته است. این

^۱ -Putnam

استان از شمال به استان‌های زنجان و قزوین، از جنوب به استان لرستان، از شرق به استان مرکزی و از غرب به استان کرمانشاه و قسمتی از استان کردستان محدود شده است (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۴، ۱) و شامل ۹ شهرستان، ۲۵ بخش، ۲۹ شهر، ۷۳ دهستان و ۱۲۱۰ روستا است موقعیت ممتاز جغرافیایی و شبکه راههای ارتباطی همدان را به عنوان مرکز فیزیکی منطقه غرب کشور قرار داده است به نحوی که محورهای اصلی مرکز به غرب کشور و جنوب به شمال کشور در آن تلاقی می‌نماید و این امکان را فراهم آورده است که محورهای سیاحتی مختلفی در سطح منطقه به مرکزیت همدان طرح گردد ((Statistical Center of Iran, 2017: 11) قلمرو این تحقیق شهر همدان می‌باشد. شهر همدان است در مرکز استان همدان قرار گرفته است و از لحاظ موقعیت جغرافیایی در ۴۸ درجه و ۳۱ دقیقه طول شرقی و ۳۴ درجه و ۴۸ دقیقه عرض شمالی واقع می‌باشد. ارتفاع این شهر از سطح دریا ۱۷۴۱ متر می‌باشد (نقشه شماره یک). ناهمواری‌های استان شامل ارتفاعات و دشت‌ها می‌باشد.

نقشه ۱- موقعیت شهر همدان در کشور ایران

Source: Mapping organization

ناهمواری‌های استان در طی دوران زمین شناسی دچار تغییرات زیادی شده است. یکی از عوامل تغییر شکل ناهمواری‌های استان، آب‌های روان بوده است. آب‌های روان در برخی مناطق با تخریب ارتفاعات و انباشتن مواد در چاله‌ها، سبب کاهش ارتفاع کوه‌ها و پیدایش دشت‌های متعددی شده‌اند. در برخی مناطق نیز شدت عمل آب‌های روان به اندازه‌ای بوده که کل ناهمواری‌ها را معکوس کرده است برای مثال کوه به دره تبدیل شده یا دره‌ای عمیق در دوره‌های گذشته، اکنون به صورت کوه در آمده است. کوه خان گرمز در غرب تویسرکان نمونه‌ای جالب از این پدیده است. ناهمواری‌های استان به اشکال مختلف پدید آمده است، ارتفاعات استان عموماً جهت شمال غربی - جنوب شرقی دارند و به طور کلی در شمال، مرکز و جنوب استان قرار گرفته‌اند. هر یک از این ارتفاعات، شامل بخشی از

کوههای مختلف ایران است. مناطق پست استان تنها شامل دشت‌ها می‌باشند. دشت‌های استان همدان از نظر نحوه پیدایش به دو دسته تقسیم می‌شوند: ۱- دشت‌های تراکمی ۲- دشت‌های فرسایشی (Statistical Center of Iran, 2016: 3). رودخانه‌های استان عموماً از برف فصول مرطوب تغذیه می‌شوند و در فصل تابستان که گیاهان نیاز به آب دارند به استثنای یکی دو رود مثل گاماسیاب و سیمینه رود، خشک شده یا به حداقل میزان آبدهی می‌رسند. پوشش گیاهی غالب در دامنه رشته کوه الوند که شهرستان همدان نیز بخشی از آن به حساب می‌آید، «گون» است. گون گیاهی است بوته‌ای و خاردار که از ساقه آن صمغی می‌گیرند بنام «کتیرا». محصول این گیاه در صنایع چسب و نساجی و غیره کاربردی صنعتی دارد. این مسئله می‌تواند باعث توسعه صنایع مربوطه در منطقه جذب نیروی کار و به دنبال آن جذب گردشگر شود. (یکی از مسائلی که در توسعه صنعت گردشگری در چین بسیار مؤثر بوده است). همچنین در فصول معتدل سال به ویژه در بهار هر جا که برف‌ها ذوب می‌شوند، ابتدا گل‌یخ می‌روید که گلی سفید و زیباست. پس از آن لاله‌های رنگانگ سر از خاک بیرون می‌آورند و در اطراف چشمه‌ها و چمن‌زارها، گل‌های زرد و بنفش و گل‌های آلاله، سوسن و گیاهانی از قبیل پونه، آزره، مفرأ، گزنه، ریواس، موسیر، کنگر، شیرین‌بیان، طوطیا، و غیره به وفور می‌روید که برخی از آن‌ها خوراکی و بعضی دارویی هستند. بطور کلی آب و هوای استان در نتیجه وجود کوه‌های مرتفع، رودخانه‌ها و چشمه سارهای فراوان و پر آب و پستی و بلندی‌های زیاد، متغیر است. بدین ترتیب که هوای دره‌های شمالی کوه الوند، سرد و پر برف و باران و تابستانهای آن معتدل است (Statistical Center of Iran, 1394(2017): 5) مطابق جدول یک، که نشان دهنده میانگین دمای هوا (درجه سانتیگراد) در ایستگاه سینوپتیک شهر همدان به تفکیک سال‌های ۹۶-۱۳۷۷ (معادل سال‌های ۲۰۱۷-۱۹۹۸)، بیشترین میانگین دمای روزانه در شهر همدان (۹۶-۱۳۷۷) معادل ۱۲/۳ درجه سانتی گراد بوده در ماه تیر بیشترین و کمترین میانگین دمای روزانه نیز در ماه بدی و معادل ۲/۲- درجه سانتی گراد بوده است.

جدول ۱- میانگین دمای هوا (درجه سانتیگراد) در ایستگاه سینوپتیک شهر همدان سال‌های ۹۶-۱۳۷۷

سال‌های ۱۳۷۷-۹۶	میانگین روزانه	میانگین ماهانه	میانگین فصلی	میانگین فصلی	میانگین فصلی	میانگین فصلی	میانگین فصلی	میانگین فصلی	میانگین فصلی	میانگین فصلی	میانگین فصلی	میانگین فصلی	میانگین فصلی	میانگین فصلی	میانگین فصلی	میانگین فصلی	میانگین فصلی	میانگین فصلی	
۲۰	۱۱٫۹	۱۶٫۵	۲۲٫۲	۲۵٫۶	۲۵٫۰	۲۰٫۰	۱۳٫۷	۵٫۹	۱	۲٫۲-	۰٫۹	۶٫۸	۱۲٫۳						

Source: Iran Meteorological Organization

جدول شماره (۲) نشانگر متوسط بارندگی (برحسب میلیمتر) در ایستگاه سینوپتیک شهر همدان به تفکیک سال‌های ۹۶-۱۳۷۷ (معادل سال‌های ۲۰۱۷-۱۹۹۸) می‌باشد. مطابق جدول مذکور متوسط بارندگی ۲۰ ساله در این شهر معادل ۲۴/۹ میلی متر گزارش گردیده است. بیشترین بارندگی متعلق به اسفند ماه بوده و در ماه مرداد کمترین میزان بارندگی می‌باشد. رژیم بارندگی منطقه مدیترانه‌ای است و فصل خشک متمرکز بر فصل تابستان است. توزیع بارندگی سالانه در فصول مختلف سال منطبق بر ورود سیستم‌های باران زا به منطقه است و قسمت اعظم بارندگی این منطقه نیز ناشی از جریان‌های مرطوبی است که در مدت بیش از نیمی از سال به همراه مراکز کم فشار بطور مستقیم از سمت غرب و پس از عبور از دریای مدیترانه و غنی شدن از بخار آب موجود بر روی این دریا وارد این منطقه می‌گردد.

جدول ۲- متوسط بارندگی (برحسب میلی‌متر) در ایستگاه سینوپتیک شهر همدان سال‌های ۹۶-۱۳۷۷

سال‌های ۱۳۷۷-۹۶	فروردین	اردیبهشت	مهر	مرداد	شهریور	مهر	آبان	آذر	دی	بهمن	اسفند	میانگین سالانه
	۴۳٫۹	۲۱٫۱	۲٫۵	۲٫۵	۲٫۵	۲٫۵	۲۸٫۶	۳۹٫۸	۳۲٫۲	۳۲٫۶	۴۸٫۵	۲۴٫۹

Source: Iran Meteorological Organization

جمعیت شهر همدان در سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۳۵۵ معادل ۱۶۵۷۸۵ نفر بوده است این جمعیت با نرخ رشد ۵/۱ درصد به ۲۷۲۴۹۹ نفر در سال ۱۳۶۵ رسید. نرخ رشد جمعیت شهر همدان در مقطع ۱۳۶۵-۱۳۷۵ به ۳/۹ درصد رسید. جمعیت شهر همدان در سال ۱۳۷۵، ۴۰۱۲۸۱ نفر شد. در طی دوره‌ی ۱۳۸۵-۱۳۷۵ نرخ رشد شهر همدان با ۱/۷ درصد اتفاق افتاد که این امر ناشی از سیاست‌های کنترل جمعیت نرخ رشد جمعیت کاهش یافته و در سال‌های ۱۳۸۵-۱۳۹۰ به ۲/۱ درصد رسید و در سال ۱۳۹۵ نرخ رشد به ۱/۰۶ درصد کاهش یافته و جمعیت از ۵۲۵۷۹۴ نفر در سال ۱۳۹۰ به ۵۵۴۴۰۶ نفر در سال ۱۳۹۵ رسیده است. شماره‌ی ۲ روند رشد جمعیت شهر همدان از سال ۱۳۹۰-۱۳۵۵ نشان می‌دهد.

جدول ۳- روند رشد جمعیت شهر همدان از سال ۱۳۹۰-۱۳۵۵

سال	۱۳۵۵	۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵
جمعیت	۱۶۵۷۸۵	۲۷۲۴۹۹	۴۰۱۲۸۱	۴۷۳۱۴۹	۵۲۵۷۹۴	۵۵۴۴۰۶
نرخ رشد (درصد)	۵/۱	۳/۹	۱/۷	۲/۱	۱/۰۶	

Source: Statistical Center of Iran- Population and Housing Census, 1355-1390

تعداد کل جمعیت فعال اقتصادی نقاط شهری شهرستان همدان در سال ۱۳۹۵، ۱۸۱۴۰۱ نفر می‌باشد که از این تعداد، ۱۵۱۱۷۶ نفر مرد و ۳۰۲۲۵ نفر زن می‌باشد. تعداد کل جمعیت غیرفعال (۱۰ سال و بیشتر) اقتصادی نقاط شهری شهرستان همدان در سال ۱۳۹۵، ۳۱۲۷۴۴ نفر می‌باشد که از این تعداد ۹۳۹۶۰ نفر مرد و ۲۱۸۷۸۴ نفر زن می‌باشد.

جدول ۴- تعداد جمعیت فعال اقتصادی (۱۰ سال و بیشتر) نقاط شهری شهرستان همدان در سال ۱۳۹۵

جنس و سن	کل	مرد	زن
۱۰-۱۴ ساله	۱۲۶	۸۶	۴۰
۱۵-۱۹ ساله	۴۹۳۵	۲۵۰۳	۴۳۲
۲۰-۲۴ ساله	۱۲۵۷۰	۱۰۰۶۶	۲۵۰۴
۲۵-۲۹ ساله	۳۰۶۶۴	۲۴۴۰۷	۶۲۵۷
۳۰-۳۴ ساله	۳۴۷۵۴	۲۸۰۷۸	۶۶۷۶
۳۵-۳۹ ساله	۲۸۴۱۶	۲۳۰۵۱	۵۳۶۵
۴۰-۴۴ ساله	۲۱۳۸۲	۱۷۹۶۰	۳۴۲۲
۴۵-۴۹ ساله	۱۸۱۰۹	۱۵۶۹۷	۲۴۱۲
۵۰-۵۴ ساله	۱۳۱۸۶	۱۱۹۶۴	۱۲۲۲
۵۵-۵۹ ساله	۹۳۲۸	۸۷۱۸	۶۱۰
۶۰-۶۴ ساله	۵۵۱۰	۵۰۳۳	۴۷۷
۶۵ ساله و بیشتر	۴۴۲۱	۳۶۱۳	۸۰۸

Source: Statistical Center of Iran- Population and Housing Census, 1390

تجزیه و تحلیل داده‌ها

جدول زیر وضعیت تحصیلات پاسخگویان در شهر همدان را نشان می‌دهد ۴۱ نفر (۱۰/۶۸ درصد) کم‌تر از دیپلم، ۷۰ نفر (۱۸/۲۳ درصد) دیپلم، ۹۸ نفر (۲۵/۵۲ درصد) فوق دیپلم، ۱۱۳ نفر (۲۹/۴۳ درصد) لیسانس و ۶۲ نفر (۱۶/۱۵ درصد) فوق لیسانس و بالاتر بوده‌اند. همچنین این جدول بررسی وضعیت درآمد ماهیانه پاسخگویان در شهر همدان نشان می‌دهد که درآمد ۱۹۰ نفر (۴۹/۴۸ درصد) کم‌تر از یک میلیون تومان، ۷۱ نفر (۱۸/۴۹ درصد) یک

تا یک میلیون پانصد هزار تومان، ۵۱ نفر (۱۳/۲۸ درصد) یک میلیون پانصد تا دو میلیون تومان، ۵۴ نفر (۱۴/۰۶ درصد) دو تا دو میلیون پانصد هزار تومان و ۱۸ نفر (۴/۶۹ درصد) بیشتر از دو میلیون پانصد هزار تومان می‌باشد. وضعیت مدت زمان اسکان پاسخگویان در محله‌های شهر همدان در این جدول مشاهده می‌شود که ۶۱ نفر (۱۵/۸۹) کم‌تر از ۵ سال، ۷۳ نفر (۱۹/۰۱) ۵ تا ۱۰ سال، ۹۶ نفر (۲۵ درصد) ۱۰ تا ۱۵، ۱۰۹ نفر (۲۸/۳۹ درصد) ۱۵ تا ۲۰ سال و ۴۵ نفر (۱۱/۷۲ درصد) بیشتر از ۲۰ سال بوده‌اند.

جدول ۵- ویژگی‌های توصیفی پاسخگویان در محله‌های شهر همدان

تخصیلات	درآمد ماهیانه (هزار تومان)		مدت زمان اسکان	
گزینه	فرآوانی	درصد	گزینه	فرآوانی
کمتر از دیپلم	۴۱	۱۰/۶۸	کمتر از ۵ سال	۶۱
دیپلم	۷۰	۱۸/۲۳	۵-۱۰	۷۳
فوق دیپلم	۹۸	۲۵/۵۲	۱۰-۱۵	۹۶
لیسانس	۱۱۳	۲۹/۴۳	۱۵-۲۰	۱۰۹
فوق لیسانس و بالاتر	۶۲	۱۶/۱۵	بیشتر از ۲۰ سال	۴۵
جمع	۳۸۴	۱۰۰	جمع	۳۸۴

Source: Research findings

بررسی میزان متغیرهای تحقیق در شهر همدان

بررسی میزان سرمایه‌های اجتماعی پاسخگویان محله‌های شهر همدان نشان می‌دهد که ۳۰ نفر (۷/۸۱ درصد) گزینه‌ی کم، ۲۱۸ نفر (۵۶/۷۷ درصد) گزینه‌ی متوسط، ۱۳۶ نفر (۳۵/۴۲ درصد) گزینه‌ی زیاد، را انتخاب کرده‌اند. بررسی میزان نشاط اجتماعی پاسخگویان محله‌های شهر همدان نشان می‌دهد که ۳۳ نفر (۸/۵۹ درصد) گزینه‌ی کم، ۱۵۶ نفر (۴۰/۶۳ درصد) گزینه‌ی متوسط، ۱۴۵ نفر (۳۷/۷۶ درصد) گزینه‌ی زیاد، ۵۰ نفر (۱۳/۰۲ درصد) گزینه‌ی خیلی زیاد را انتخاب کرده‌اند. بررسی میزان سلامت روان پاسخگویان محله‌های شهر همدان گویای آن است که ۲۹ نفر (۷/۵۵ درصد) گزینه‌ی کمی، ۱۳۸ نفر (۳۵/۹۴ درصد) گزینه‌ی در حد معمول، ۱۶۱ نفر (۴۱/۹۳ درصد) گزینه‌ی بیش از حد معمول، ۵۶ نفر (۱۴/۵۸ درصد) گزینه‌ی به مراتب بیش از حد معمول را انتخاب کرده‌اند. جدول شماره (۶) میزان متغیرهای مورد بررسی از دیدگاه پاسخگویان در محله‌های شهر همدان را نشان می‌دهد (نقشه‌های شماره ۲ تا ۹).

جدول ۶- میزان متغیرهای مورد بررسی از دیدگاه پاسخگویان در محله‌های شهر همدان

متغیر و زیر متغیر	گزینه	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	جمع
سرمایه اجتماعی	فرآوانی	۳۰	۲۱۸	۱۳۶	۰	۳۸۴
	درصد	۷/۸۱	۵۶/۷۷	۳۵/۴۲	۰	۱۰۰
مشارکت رسمی و غیررسمی	فرآوانی	۵۵	۲۰۴	۱۱۳	۱۲	۳۸۴
	درصد	۱۴/۳	۵۳/۱۳	۲۹/۴۳	۳/۱۳	۱۰۰
اعتماد اجتماعی	فرآوانی	۳۹	۲۱۷	۱۲۸	۰	۳۸۴
	درصد	۱۰/۲	۵۶/۵۱	۳۳/۳۳	۰	۱۰۰
کنترل اجتماعی	فرآوانی	۳	۲۳۹	۱۲۲	۲۰	۳۸۴
	درصد	۰/۷۸	۶۲/۲۴	۳۱/۸۷	۵/۲۱	۱۰۰
انسجام اجتماعی	فرآوانی	۶۱	۱۷۱	۱۵۰	۲	۳۸۴
	درصد	۱۵/۹	۴۴/۵۳	۳۹/۰۶	۰/۵۲	۱۰۰
روابط اجتماعی	فرآوانی	۱۵۱	۱۳۹	۹۴	۰	۳۸۴
	درصد	۳۹/۳	۳۶/۲	۲۴/۴۸	۰	۱۰۰
نشاط اجتماعی	فرآوانی	۳۳	۱۵۶	۱۴۵	۵۰	۳۸۴
	درصد	۸/۵۹	۴۰/۶۳	۳۷/۷۶	۱۳/۰۲	۱۰۰
سلامت روان	گزینه	کمی	در حد معمول	بیش از حد معمول	به مراتب بیش از حد معمول	جمع
	فرآوانی	۲۹	۱۳۸	۱۶۱	۵۶	۳۸۴
	درصد	۷/۵۵	۳۵/۹۴	۴۱/۹۳	۱۴/۵۸	۱۰۰

Source: Research findings

نقشه ۳- مشارکت رسمی و غیررسمی در محله‌های عرفی شهر همدان

Source: Mapping organization & Research findings

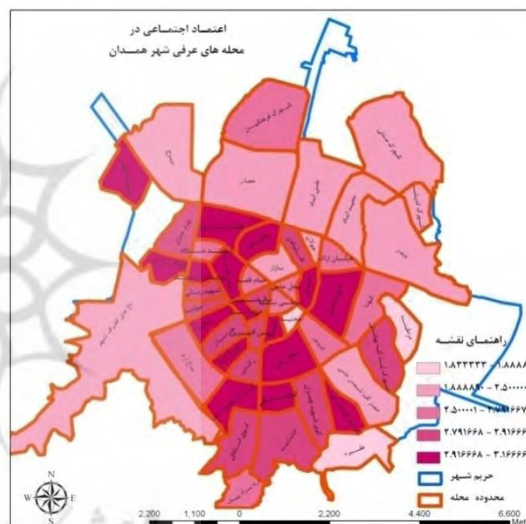
نقشه ۲- سرمایه‌های اجتماعی در محله‌های عرفی شهر همدان

Source: Mapping organization & Research findings

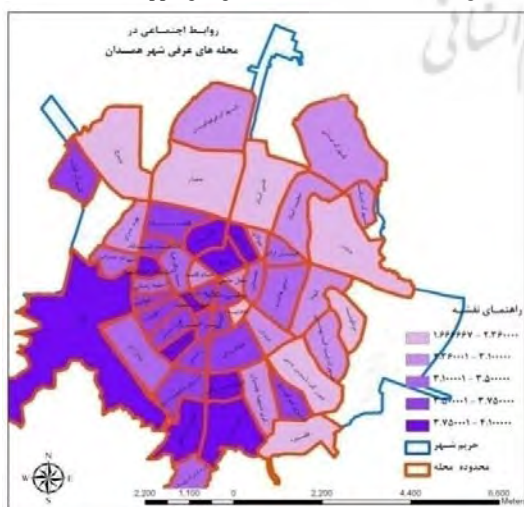
نقشه ۵- کنترل اجتماعی در محله‌های عرفی شهر همدان

Source: Mapping organization & Research findings

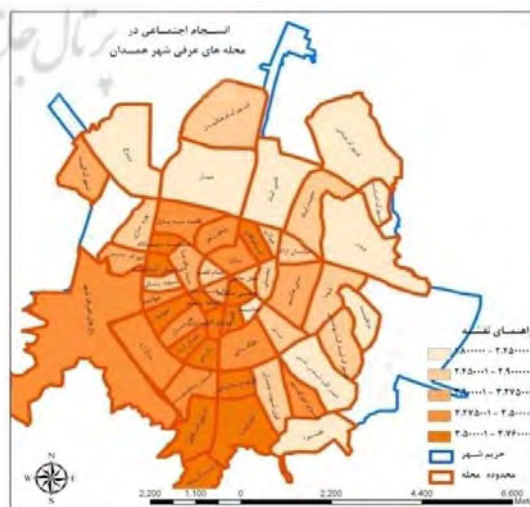
نقشه ۴- اعتماد اجتماعی در محله‌های عرفی شهر همدان

Source: Mapping organization & Research findings

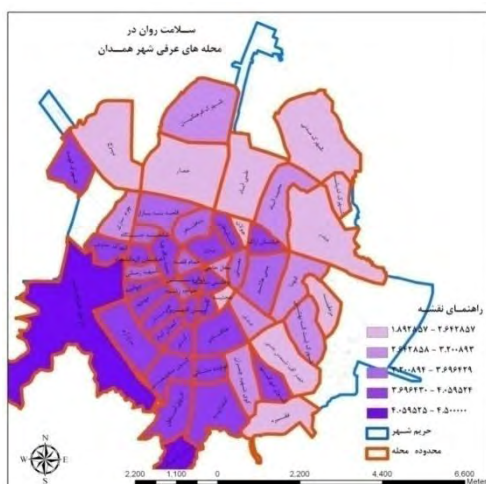
نقشه ۷- روابط اجتماعی در محله‌های عرفی شهر همدان

Source: Mapping organization & Research findings

نقشه ۶- انسجام اجتماعی در محله‌های عرفی شهر همدان

Source: Mapping organization & Research findings

نقشه ۹- سلامت روان در محله‌های عرفی شهر همدان
Source: Mapping organization & Research findings

نقشه ۸- نشاط اجتماعی در محله‌های عرفی شهر همدان
Source: Mapping organization & Research findings

بررسی رابطه بین میزان سرمایه اجتماعی و سطح تحصیلات افراد یک محله

با توجه به جدول‌های شماره ۶ تا ۸ با استفاده از ضرایب همبستگی گاما، کندال بی و دی سامرز بین میزان سرمایه اجتماعی و سطح تحصیلات افراد در محله‌های شهر همدان و به دلیل کوچکتر بودن سطح معناداری (۰/۰۰۰) از مقدار مفروض $\alpha=0/05$ نتیجه می‌گیریم که: به نظر می‌رسد بین میزان سرمایه اجتماعی و سطح تحصیلات افراد یک محله رابطه وجود داشته باشد.

جدول ۷- ضریب همبستگی گاما بین میزان سرمایه اجتماعی و سطح تحصیلات افراد یک محله در شهر همدان

سرمایه اجتماعی	ارزش	خطای استاندارد مجانب	مقدار تقریبی T^b	سطح معنی داری	تعداد
سرمایه اجتماعی و سطح تحصیلات	۰/۴۴۴	۰/۰۵۷	۷/۱۶۶	۰/۰۰۰	۳۸۴

Source: Research findings

جدول ۸- ضریب همبستگی دی سامرز بین میزان سرمایه اجتماعی و سطح تحصیلات افراد یک محله در شهر همدان

سرمایه اجتماعی	ارزش	خطای استاندارد مجانب	مقدار تقریبی T^b	سطح معنی داری
سرمایه اجتماعی	۰/۲۴۷	۰/۰۳۴	۷/۱۶۶	۰/۰۰۰
سطح تحصیلات	۰/۳۵۲	۰/۰۴۷	۷/۱۶۶	۰/۰۰۰

Source: Research findings

جدول ۹- ضریب همبستگی کندال بی بین میزان سرمایه اجتماعی و سطح تحصیلات افراد یک محله در شهر همدان

متغیر	ارزش	خطای استاندارد مجانب	مقدار تقریبی T^b	سطح معنی داری	تعداد
سرمایه اجتماعی	۰/۲۹۵	۰/۰۴۰	۷/۱۶۶	۰/۰۰۰	۳۸۴

Source: Research findings

بررسی رابطه بین میزان سرمایه اجتماعی، سطح اقتصادی (درآمد) و سابقه سکونت افراد یک محله

جدول ۱۰- ضریب همبستگی بین میزان سرمایه اجتماعی، سطح اقتصادی (درآمد) و سابقه سکونت افراد یک محله در شهر همدان

وابستگی سرمایه اجتماعی	۰/۴۲۶
وابستگی سطح اقتصادی (درآمد)	۰/۵۵۹
وابستگی سرمایه اجتماعی	۰/۱۰۱
وابستگی سابقه سکونت افراد	۰/۰۸۳

Source: Research findings

با فرض لحاظ کردن اقتصاد در پیش بینی میزان سرمایه اجتماعی در محله‌های شهر همدان، ۵۵ درصد از اشتباهات پیش بینی کاهش یافته است، به عبارت دیگر خطای پیش بینی میزان سرمایه اجتماعی در محله‌های شهر همدان با در نظر گرفتن وضعیت اقتصادی این ساکنین، ۵۵ درصد کمتر از خطای پیش بینی بدون لحاظ کردن وضعیت

اقتصادی است. بنابراین می‌توان گفت که: به نظر می‌رسد بین میزان سرمایه اجتماعی و سطح اقتصادی (درآمد) افراد یک محله رابطه وجود داشته باشد.

همچنین با فرض لحاظ کردن سابقه سکونت افراد در پیش بینی میزان سرمایه اجتماعی در محله‌های شهر همدان، ۸ درصد از اشتباهات پیش بینی کاهش یافته است، به عبارت دیگر خطای پیش بینی میزان سرمایه اجتماعی در محله‌های شهر همدان با در نظر گرفتن سابقه سکونت افراد، تنها ۸ درصد کمتر از خطای پیش بینی بدون لحاظ کردن سابقه سکونت افراد است. بنابراین می‌توان گفت که: به نظر می‌رسد بین میزان سرمایه اجتماعی و سابقه سکونت افراد یک محله رابطه وجود نداشته باشد.

بررسی رابطه بین ارتقاء سطح سرمایه‌های اجتماعی، سلامت روان و نشاط و سرزندگی در افراد محله با توجه به جدول‌های زیر با استفاده از ضرایب همبستگی گاما، کندال بی و دی سامرز بین سرمایه‌های اجتماعی، سلامت روان و نشاط و سرزندگی افراد در شهر همدان و به دلیل کوچکتر بودن سطح معناداری (۰/۰۰۰) از مقدار مفروض $\alpha=0/05$ نتیجه می‌گیریم که: به نظر می‌رسد ارتقاء سطح سرمایه‌های اجتماعی موجب سلامت روان، نشاط و سرزندگی در افراد محله می‌شود.

جدول ۱۱- ضریب همبستگی گاما بین ارتقاء سطح سرمایه‌های اجتماعی و نشاط و سرزندگی و سلامت روان افراد یک محله در شهر همدان

متغیر	ارزش	خطای استاندارد مجانب	مقدار تقریبی T^b	سطح معنی داری	تعداد
سرمایه اجتماعی و نشاط اجتماعی	۰/۹۹۴	۰/۰۰۳	۲۷/۴۸۶	۰/۰۰۰	۳۸۴
سرمایه اجتماعی و سلامت روان	۰/۹۸۵	۰/۰۰۶	۲۵/۴۸۹	۰/۰۰۰	۳۸۴

Source: Research findings

جدول ۱۲- ضریب همبستگی دی سامرز بین ارتقاء سطح سرمایه‌های اجتماعی و نشاط و سرزندگی و سلامت روان افراد یک محله در شهر همدان

متغیر	ارزش	خطای استاندارد مجانب	مقدار تقریبی T^b	سطح معنی داری
مقارن	۰/۷۴۶	۰/۱۱۶	۲۷/۴۸۶	۰/۰۰۰
سرمایه اجتماعی	۰/۶۷۸	۰/۰۱۹	۲۷/۴۸۶	۰/۰۰۰
نشاط اجتماعی	۰/۸۳۰	۰/۰۱۸	۲۷/۴۸۶	۰/۰۰۰
متغیر	ارزش	خطای استاندارد مجانب	مقدار تقریبی T^b	سطح معنی داری
مقارن	۰/۷۰۲	۰/۰۱۷	۲۵/۴۸۹	۰/۰۰۰
سرمایه اجتماعی	۰/۶۳۸	۰/۰۱۹	۲۵/۴۸۹	۰/۰۰۰
سلامت روان	۰/۷۸۱	۰/۰۲۰	۲۵/۴۸۹	۰/۰۰۰

Source: Research findings

جدول ۱۳- ضریب همبستگی کندال بی بین ارتقاء سطح سرمایه‌های اجتماعی و نشاط و سرزندگی و سلامت روان افراد یک محله در شهر همدان

متغیر	ارزش	خطای استاندارد مجانب	مقدار تقریبی T^b	سطح معنی داری	تعداد
سرمایه اجتماعی و نشاط اجتماعی	۰/۷۵۰	۰/۰۱۷	۲۷/۴۸۶	۰/۰۰۰	۳۸۴
سرمایه اجتماعی و سلامت روان	۰/۷۰۶	۰/۰۱۷	۲۵/۴۸۹	۰/۰۰۰	۳۸۴

Source: Research findings

نتیجه و دستاورد علمی - پژوهشی

در جامعه‌ی ایران همانند بسیاری از جوامع دیگر، عوامل متعدد از جمله رشد سریع شهرنشینی، بخصوص در شهرهای پرجمعیت، به همراه شکل‌گیری محلات و ایجاد بافت‌های جدید شهری، مسائل و مشکلاتی همچون کم‌رنگ شدن روابط و تعاملات افراد را ایجاد کرده است. این امر موجب شده تا محققان بسیاری در سال‌های اخیر به بررسی این موضوع بپردازند. در دیدگاه‌های سنتی، مدیریت توسعه، سرمایه‌های اقتصادی، فیزیکی و نیروی انسانی

مهم‌ترین نقش را ایفا می‌کردند؛ اما در حال حاضر گفته می‌شود برای توسعه بیشتر از آن چه به سرمایه‌ی اقتصادی، فیزیکی و انسانی نیازمند باشیم، به سرمایه‌ی اجتماعی نیازمندیم؛ زیرا بدون سرمایه اجتماعی، استفاده از دیگر سرمایه‌ها به طور بهینه انجام نخواهد شد. بنابراین، سرمایه‌ی اجتماعی که در واقع از ارزش‌ها و هنجارهای جامعه، استحکام تعهدات متقابل بین افراد، گروه‌ها و تا حدود زیادی مشارکت اجتماعی تأمین می‌شود حافظ جامعه و گروه‌های اجتماعی در بحران‌های سیاسی، اقتصادی و اجتماعی است و می‌تواند از توقف جامعه در مرحله عقب ماندگی جلوگیری کرده و آن را به سمت توسعه پیش برد (Mohseni Tabrizi & AghaMohsen, 2010: 148).

سرمایه اجتماعی به طور ذاتی جنبه‌ای از شبکه اجتماعی و هنجارهاست که توانایی رسیدن به اهداف فردی و جمعی را تسهیل می‌کند (Saegert, Susan and Gary, 2004: 220). در مطالعه‌ی که یوسف^۱ (۲۰۰۸) در نیجریه انجام داد، دریافت که سرمایه‌ی اجتماعی باعث افزایش درآمد خانوارها می‌شود. گروتارت^۲ (۱۹۹۹) در مطالعه‌ای در خصوص سرمایه‌ی اجتماعی و رابطه‌ی آن با رفاه خانوادگی و فقر شهری در انواع تشکلهای و انجمن‌ها تحقیقی انجام داده است که نشان می‌دهد، سرمایه‌ی اجتماعی می‌تواند تأثیرات مثبتی بر وضع رفاهی و معیشتی خانواده داشته باشد این مطالعات نشان می‌دهد که سرمایه‌ی اجتماعی نقش مهمی در بالا بردن سطح کیفیت زندگی دارد که بی شک هدف مهم توسعه است. هر چند باید توجه داشت که توسعه، نه تنها به جنبه‌های مادی و فیزیکی زندگی توجه می‌کند، بلکه به کیفیت زندگی نیز توجه دارد. بنابراین شاخص‌های کیفیت زندگی مانند افزایش درآمد و کاهش فقر از اهداف توسعه هستند و هدف نهایی توسعه رسیدن به زندگی خوب است. در واقع شرایط و بسترهای مختلف می‌تواند رفتارهای اجتماعی افراد را نیز تحت تأثیر قرار دهد و باعث شود تا در شرایط مختلف شاهد رفتارهای متفاوتی در میان افراد باشیم. یکی از این شرایط محیط‌های اجتماعی است که افراد در آن زندگی می‌کنند و محلات به عنوان مکان زندگی افراد نقش مهمی در بروز رفتارهای اجتماعی دارند. در پژوهش حاضر پنج متغیر به عنوان زیرمتغیرهای سرمایه‌های اجتماعی در محله‌های شهر همدان و با توجه به تحقیقات پیشین انتخاب شده است که عبارتند از: مشارکت رسمی و غیررسمی، اعتماد اجتماعی، کنترل اجتماعی، انسجام اجتماعی و روابط اجتماعی و میزان هر کدام از این زیرمتغیرها با توجه به حجم نمونه محاسبه شده از طریق فرمول کوکران و با توجه به جمعیت هر کدام از محله‌ها در سال ۱۳۹۰ محاسبه شده است نتایج بررسی‌ها گویای آن است که در محله‌های شهر همدان در یک سطح از میزان سرمایه‌های اجتماعی قرار ندارند به گونه‌ای که در زمینه میزان سرمایه‌های بیشترین میزان مربوط به گزینه متوسط ۲۱۸ نفر (۵۶/۷۷) می‌باشد و در بین محله‌های شهر همدان بیشترین میزان مربوط به محله کمال آباد با میزان ۳/۵ می‌باشد و محله‌های فقیره، حجتیه، مزدقینه، علی آباد، دیزج، حصار، خضر، حصار، آقا شمس علی، جولان، شهرک مدنی، شهرک اندیشه، مجید آباد، محل حاجی، صدف، شهرک فرهنگیان، شهدا، شهرک آیت اله بهشتی، حمام قلعه، چرم سازی، کوی شهید چمران، و شهید زمانی، پایین‌تر از حد متوسط می‌باشند. بررسی میزان مشارکت رسمی و غیررسمی پاسخگویان در شهر همدان گویای آن است که بیشترین میزان مربوط به گزینه متوسط ۲۰۴ نفر (۵۳/۱۳ درصد) می‌باشد و در بین محله‌های شهر همدان بیشترین میزان مربوط به محله بازار، با میزان ۳/۵۷

1 - Yousef

2 - Grottoort

می‌باشد و محله‌های فقیره، حجتیه، جولان، شهرک اندیشه، مجید آباد، شهرک مدنی، مزدقینه، حصار، آقا شمس علی، دیزج، صدف، محل حاجی، خضر، علی آباد، حصار، شهرک آیت اله بهشتی، شهدا، حمام قلعه، شهید زمانی، دره مراد بیک، کوی شهید چمران، مصلی، شهرک فرهنگیان، هنرستان، اعتمادیه، کلپا، وکوی امیرکبیر، پایین‌تر از حد متوسط می‌باشند. بررسی میزان اعتماد اجتماعی پاسخگویان در شهر همدان گویای آن است که بیشترین میزان مربوط به گزینه متوسط، ۱۲۸ نفر (۳۳/۳۳ درصد) می‌باشد و در بین محله‌های شهر همدان بیشترین میزان مربوط به محله مصلی با میزان ۳/۱۷ می‌باشد و محله‌های حجتیه، فقیره، مزدقینه، جولان، دیزج، حصار، خضر، بازار، علی آباد، شهرک مدنی، مجید آباد، حصار، آقا شمس علی، شهرک اندیشه، باغ‌های اطراف شهر، شهرک فرهنگیان، شهدا، صدف، حمام قلعه، خیابان اراک، ششصد دستگاه، محل حاجی، باغ ارم، دره مراد بیک، بوعلی سینا، ذوالریاستین، کوی استادان، کوی شهید چمران، هنرستان، چرم سازی، رکنی، اعتمادیه، بین النهرین، جوادیه، شالباخان، شهرک آیت اله بهشتی، شهید زمانی، شهرک الوند، کوی متخصصین، کوی امیرکبیر، مهدیه، خیابان کرمانشاه، کمال آباد، طالقانی، قلعه بنه بازار، بنی هاشم، و کوچه مشکی، پایین‌تر از حد متوسط می‌باشند. بررسی میزان کنترل اجتماعی گویای آن است که بیشترین میزان مربوط به گزینه متوسط ۲۳۹ نفر (۶۲/۲۴ درصد) می‌باشد و در بین محله‌های شهر همدان بیشترین میزان مربوط به محله کوی استادان با میزان ۳/۸۰ می‌باشد و محله‌های علی آباد، حصار آقا شمس علی، شهرک اندیشه، جولان، حجتیه، خضر، فقیره، محل حاجی، دیزج، حصار، شهرک مدنی، صدف، مزدقینه، شهرک فرهنگیان، مجید آباد، چرم سازی، شهرک آیت اله بهشتی، شهید زمانی، شهدا و کوی شهید چمران پایین‌تر از حد متوسط می‌باشند. بررسی میزان انسجام اجتماعی گویای آن است که بیشترین میزان مربوط به گزینه متوسط ۱۷۱ نفر (۴۴/۵۳ درصد) می‌باشد و در بین محله‌های شهر همدان بیشترین میزان مربوط به محله کمال آباد با میزان ۳/۷۶ می‌باشد و محله‌های علی آباد، مزدقینه، دیزج، حصار، خضر، حجتیه، فقیره، شهرک مدنی، حصار آقا شمس علی، شهرک اندیشه، مجید آباد، صدف، جولان، مصلی، شهرک فرهنگیان، محل حاجی، چرم سازی، شهدا، حمام قلعه، شهرک آیت اله بهشتی، شهید زمانی، کوی شهید چمران و خیابان اراک پایین‌تر از حد متوسط می‌باشند. بررسی میزان روابط اجتماعی گویای آن است که بیشترین میزان مربوط به گزینه متوسط ۱۳۹ نفر (۳۶/۲۰ درصد) می‌باشد و در بین محله‌های شهر همدان بیشترین میزان مربوط به محله شالباخان با میزان ۴/۱ می‌باشد و محله‌های مزدقینه، حصار، حجتیه، فقیره، علی آباد، دیزج، خضر، حصار، آقا شمس علی، شهرک مدنی، شهرک اندیشه، مجید آباد، جولان، محل حاجی، صدف، شهدا و شهرک فرهنگیان پایین‌تر از حد متوسط می‌باشند و این مسئله نشان دهنده آن است که سرمایه‌های اجتماعی در سطح شهر همدان بسیار پایین است از سویی یکی از اهداف فرعی تحقیق آسیب شناسی و ناکارآمدی سرمایه‌های اجتماعی در راستای ارتقاء نشاط اجتماعی و سلامت روان شهروندان محله‌های شهر همدان می‌باشد از این رو به بررسی نشاط اجتماعی و سلامت روان شهروندان در این محدوده‌ها نیز پرداخته شده است و نتایج گویای آن است که در زمینه میزان نشاط اجتماعی بیشترین میزان مربوط به گزینه متوسط ۱۵۶ نفر (۴۰/۶۳ درصد) می‌باشد و در بین محله‌های شهر همدان بیشترین میزان مربوط به محله باغ‌های اطراف شهر با میزان ۴/۰۲ می‌باشد و محله‌های مزدقینه، حجتیه، فقیره، حصار، دیزج، خضر، حصار، آقا شمس علی، جولان، شهرک مدنی، علی آباد، شهرک اندیشه، مجید آباد، محل حاجی، صدف، شهرک فرهنگیان، چرم سازی، کوی شهید چمران، شهدا و

شهرک آیت اله بهشتی پایین‌تر از حد متوسط می‌باشند. همچنین بررسی میزان سلامت روان گویای آن است که بیشترین میزان مربوط به ۱۶۱ نفر (۴۱/۹۳ درصد) گزینه‌ی بیش از حد معمول می‌باشد و در بین محله‌های شهر همدان بیشترین میزان مربوط به محله باغ‌های اطراف شهر با میزان ۴/۵ می‌باشد و محله‌های مزدقینه، علی آباد، حجتیه، فقیره، حصار، دیزج، حصار آقا شمس علی، خضر، جولان، شهرک مدنی، شهرک اندیشه، مجید آباد، محل حاجی، شهرک فرهنگیان و صدف پایین‌تر از حد متوسط می‌باشند. از این رو سطح نشاط اجتماعی و سلامت روان شهروندان در محله‌های شهر همدان نیز از یک سطح و یا نوسان یکسان پیروی نمی‌نماید از رو در زمینه تبیین الگوی شاخص‌های سرمایه‌های اجتماعی در راستای ارتقاء نشاط اجتماعی و سلامت روان شهروندان به بررسی رابطه میزان تأثیر سطح تحصیلات، وضعیت اقتصادی (درآمد) و سابقه سکونت این ساکنین با سرمایه‌های اجتماعی پرداخته شده است و نتایج نشان داد که سطح تحصیلات و اقتصاد (درآمد) افراد با سرمایه‌های اجتماعی رابطه مثبت و معناداری دارد ولی با سابقه سکونت این ساکنین رابطه‌ای وجود ندارد همچنین در زمینه میزان ارتباط سرمایه‌های اجتماعی با نشاط اجتماعی و سلامت روان ساکنین محله‌های شهر همدان رابطه مثبت و معناداری مشاهده شده است به گونه‌ای که با ارتقاء سطح سرمایه‌های اجتماعی و زیرمغیرهای آن سطح نشاط اجتماعی و سلامت روان ساکنین محله‌های شهر همدان نیز افزایش می‌یابد. از این رو موارد زیر در جهت بهبود محله‌های شهر همدان پیشنهاد می‌گردد: در زمینه مشارکت رسمی و غیررسمی با ترغیب ساکنین محله‌های شهر همدان به شرکت در انتخابات، شرکت در راهپیمایی‌ها و روزهای مهم، شرکت در کارهای گروهی، شرکت در تصمیم‌گیری امور محله، بازدید از نمایشگاه‌های مختلف، پذیرش توصیه‌ها و راهنمایی‌های دوستان و شرکت در انجمن اولیاء و مربیان به ویژه ساکنین دارای فرزندان در سنین مدرسه به ارتقاء سطح نشاط اجتماعی و سلامت روان افراد کمک نمایند. در زمینه اعتماد اجتماعی با شفاف سازی روند کاری مدیران و برنامه ریزان شهری مسئولین سعی نمایند تا ابهامات در زمینه منفعت طلبی مسئولان را رسیدگی نمایند همچنین به بررسی وعده‌های مسئولان دولتی در زمان انتخاب پرداخته و از این طریق اعتماد مردم را به نهادها و مؤسسات شهری میسر سازند از سویی این روند موجب می‌شود تا افراد جامعه به یکدیگر اعتماد داشته و با شفاف سازی ظاهر و باطن جامعه شهری همدان یکدست و یک رنگ باشد و از این طریق به ارتقاء سطح نشاط اجتماعی و سلامت روان افراد کمک نمایند. در زمینه کنترل اجتماعی با مشارکت افراد در مراکز عمومی محله مثل مساجد و تشکیل گروه‌های مشارکتی بین ساکنین محله از انجام اعمال خلاف قانون به ویژه استعمال مواد مخدر در محله‌ها جلوگیری شود و از این طریق افراد محله‌ی برای تأمین امنیت محله به یکدیگر کمک نمایند و با آگاهی اعضای این گروه‌ها از شکل‌گیری فساد در این نهادها جلوگیری شود همچنین به ساکنین مخصوصاً به کودکان آموزش‌های لازم در زمینه برخورد با متخلفان و معتادان داده شود و در جهت بهداشت محیطی و بهداشت روانی محله‌های شهر همدان گام‌های مؤثری برداشته شود و از این طریق به ارتقاء سطح نشاط اجتماعی و سلامت روان افراد کمک نمایند. در زمینه انسجام اجتماعی از طریق فرهنگ سازی به ویژه به کودکان در مدارس فرهنگ زندگی آرام و راحت در کنار سایر همشهریان با نژادهای مختلف داده شود و صمیمیت و دوستی از ابتدا به عنوان پیش فرض ارتباط با افراد در نظر گرفته شود، دیدار مردم از طریق تشکل‌های رسمی و غیررسمی در جامعه می‌تواند به این امر کمک نماید و از طریق صندوق‌های محله‌ای از لحاظ مالی به یکدیگر کمک نمایند و از این

طریق می‌توان به ایجاد فرصت‌های شغلی مناسب داخل محله‌های شهر کمک نمود و به ارتقاء سطح نشاط اجتماعی و سلامت روان افراد کمک نمایند. در زمینه روابط اجتماعی از طریق شناسایی خانواده‌های نیازمند و تشویق ساکنین محله‌های شهر همدان به دیدار دوستان صمیمی به ویژه اعضای خانواده، خویشاوندان همچنین ملاقات آنها در زمان بیماری توسط تیم‌های روان درمانی مستقر در محله‌ها اقدامات لازم صورت گرفته و از این طریق به ارتقاء سطح نشاط اجتماعی و سلامت روان افراد کمک نمایند.

منابع

- Bartolini,S; Bilancini,E & Sarracino,F. (2009). Social Capital Predicts Happiness: World- Wide Evidence from Time Series, <http://www.iariw.org>
- Bijani, Ali; Rahmani, Maryam; Karami, Bakhtiar and Goshtasb, Maryam (2013); Measurement and ranking of social capital in the neighborhoods of Gachsaran city, *Geographical Quarterly of Zagros Outlook*, Vol. 5, No. 16, pp. 23-40. [In Persian]
- Coleman, J. (1988) Social Capital in the Creation of Human Capital *American Journal of Sociology* 94 Supplement S95-S120. University of Chicago.
- Fakouhi, Naser (2006), *Urban Anthropology*, Tehran: Nei publication. [In Persian]
- Ghamari, Mohammad (2013), The Relationship between Social Capital and Internal Motivation and Academic Achievement of High School Students in Karaj, *Education and Evaluation (Education)*, Volume 6, Issue 22, Pages 45-58. [In Persian]
- Grossi, Saeedeh and Shima Shabestari (2011); The study of the relationship between social capital and mental health among female headed households in Kerman, *Journal of Social Studies in Iran*, Volume 5, Issue 1, pp. 1-16. [In Persian]
- Halpern, D. (1999), *Social capital: the new golden goose*. Faculty of Social and Political Sciences, Cambridge University. Unpublished review.
- Hezar Jeribi, Jafar and Astin feshan, Parvaneh (2009); Investigating the Factors Affecting Social Seduction (Emphasis on Tehran Province), *Applied Sociology*, Volume 20, Issue 1, Pages 139-146. [In Persian]
- Hezar Jeribi, Jafar and Mardoukh Rouhani, Ehsan (2012); Investigating the Relationship between Social Welfare and Social Capital in Sanandaj, *Applied Sociology*, Vol. 23, No. 1, Pages 34-50. [In Persian]
- Kawachi, I. Kennedy, B. Lochner, K. Prothrow-Stith, D. (1997), Social Capital, Income Inequality, and Mortality *American Journal of Public Health* 87 (9),pp.1491-1498.
- Maleki, Amir; Rastegar Nasab, Farhad; Abdol Maleki, Jafar; Khalafkhani, Mahdi (2011); Urban Life, Fear of Victimization and Reduction of Social Capital in Tehran Metropolis, A Survey on Social Issues in Iran (*Social Sciences Letter*), Volume 2, Issue 6-5, pp. 99-119. [In Persian]
- Mohammadi, Hossein; Taali Moghadam, Azadeh and Morteza Bastam (2011), Estimation of social capital in different regions of Mashhad and providing solutions to improve it in line with the duties of the municipality; *Quarterly Journal of Urban Management*, Vol. 9, Issue 2, 237-258. [In Persian]
- Mohseni Tabrizi, Alireza and Maryam AghaMohseni (2010); Investigating the Role of Social Capital in Urban Development, Case Study: Mahallat City, *Urban Management Quarterly*, No. 26, pp. 147-162. [In Persian]
- Mousavi Khameneh, Marzieh and Hasan Poorrudorudgar, Zainab (2012); Comparative Analysis of Social Capital in Favorable Neighborhoods in Tehran, *Social Issues in Iran(Kharazmi University)*, Volume 3, Issue 2, Pages 203-228. [In Persian]
- Putnam, R (1995), *Bowling Alone: America's Declining Social Capital* *Journal of Democracy* 6(1)pp. 65-78.
- Putnam, R.D. (2000), *Bowling Alone: the collapse and revival of American community*, New York, Simon and Schuster Paperbacks.
- Putnam, Robert & Kristin Goss(2002), *The Evolution of Social Capital in Contemporary Society*, Oxford University Press.

- Rabbani, Rasoul and Safdar Habibi (2011), An Analysis on the Role of Urban Spaces in Creating Social Capital (Case Study of Shahrekord City), Urban Sociological Studies (Urban Studies), Volume 1, Issue 1, pp. 1-18. [In Persian]
- Saegert, Susan and Gary Winkel. (2004)., Crime, social capital, and community, Salehi Amiri; Seyed Reza and Ismail Kavousi (2008), Social Capital, First Edition, Tehran: Expediency Discovery, Strategic Research Institute. [In Persian]
- Share Pour, Mahmoud (2010), Urban Sociology, Tehran: Semat publication. [In Persian]
- Shoja, Mohsen; Nabavi, Seyyed Hamid, Kasani; Aziz and Bagheri Yazdi, Seyyed Abbas (2011), Factor Analysis of Social Capital and its Relationship with Mental Health of the Elderly men of Tehran's 9th District, Journal of Khorasan University of Medical Sciences, Numbers of Biostatistics And Epidemiology, Volume 3, pp 81-91. [In Persian]
- Snook, J, S. (2002). The Effect of Technology on Social Interaction in Local Community Organizations. Thesis submitted for the degree Of Master of Science at Virginia Polytechnic Institute and State University.
- Soltani, Tahereh and Mojdeh Jamali (2007). Investigating the Relationship between Social Capital and Mental Health. Collection summary articles of Social and Development Capital Conference in Iran, Presidential Education Management and Research Organization, Tehran, Iran. [In Persian]
- Tajbakhsh, GholamReza (2013); Investigating the amount of social capital among the marginalized inhabitants of IlamCity, Studies of urban sociology, Volume 3, Issue 9, Pages 97-124. [In Persian]
- Tavasoli, Gholam Abbas and Marzieh Mousavi (2005); The concept of capital in classical and new ideas with emphasis onsocial capital theories, Social Sciences Letters, vol. 11, No. 26, pp. 1-32. [In Persian]
- Woolcock, M. (2001), The place of social capital in Understanding Social and Economic Outcomes. ISUMA Canadian Journal of Policy Research 2 (1),pp.11-17.
- ZandeRazavi, Siamak; Ziaee, Keyvan and Rahmani, Maryam (2009), Capacities of Social Capital for the Establishment of Neighborhood Communities in the "Child Friendly" City of Bam, Social Welfare, Volume 9, Issue 33, pp 81-103. [In Persian]